

**Федосова Олена Валеріївна,**  
*головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з  
проблем протидії злочинності Харківського національного  
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ  
КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ  
НЕПОВНОЛІТНІМИ

Криміналістична характеристика злочину має велике значення для успішного вирішення теоретичних і практичних завдань методик розслідування окремих видів злочинів, у тому числі вчинених неповнолітніми. Саме криміналістична характеристика злочинів, яка являє собою систему відомостей про криміналістично-значущі ознаки злочинів певного виду, відображає закономірні

зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій є інформаційною базою для ефективного розслідування злочинів.

Криміналістична характеристика, як наукова категорія криміналістики, досліджувалась багатьма вченими-криміналістами, серед яких Р. С. Белкін, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько, Н. П. Яблоков та ін. [1; 2; 3; 4]. Однак, незважаючи на значний внесок науковців у розробку даної проблематики, вона залишається актуальною й сьогодні. Крім цього, ще одним важливим питанням є структура криміналістичних характеристик злочинів. У науковій літературі висловлено чимало думок з приводу можливих елементів криміналістичної характеристики. Зокрема, одні автори намагаються дати розширений перелік, інші - обмежитись тільки основними: предмет, способи і сліди злочину, особа злочинця.

Щодо елементів у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насиленницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, то найбільш значущим, на наш погляд, є типові властивості особистості злочинця, оскільки саме вони визначають вибір підлітками обстановки і способу злочинної дії, предмета посягання, мотиви його поведінки як в момент вчинення злочину так і після цього.

У криміналістичній літературі прийнято виділяти декілька груп властивостей особистості: соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, освіта, сімейний стан, наявність судимості та ін.), морально-психологічні (потреби, прагнення, захоплення, інтереси, світогляд підлітка) та біологічні. За даними окремих досліджень, багато неповнолітніх (особи віком від 14 до 18 років) належать до різних видів ситуативних типів злочинців, які вчиняють злочин в силу сформованих обставин, ситуації, під впливом імпульсів. Невміння володіти своїми емоціями, контролювати почуття, оцінювати ситуацію, знаходити компроміси призводить до вчинення ними злочинів з ознаками особливої жорстокості, з заподіянням фізичної чи моральної шкоди. Зазначимо, що всі властивості особистості неповнолітніх правопорушників так чи інакше знаходять відображення в їх поведінці, вчинках, стосунках з суспільством і конкретними людьми.

Серед основних елементів криміналістичної характеристики злочину домінуючу позицію займає спосіб його вчинення. Він охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта, що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину [5, с. 38]. Для способу вчинення злочинів за участю неповнолітніх характерним є, перш за все, непрофесіоналізм їх дій. Зокрема: відсутність ретельної підготовки до вчинення злочину; непослідовність або відсутність логіки дій (наприклад, інколи обирається найскладніший шлях проникнення на об'єкт при ігноруванні найбільш реального шляху, простого та безпечного); відсутність заздалегідь обраних місць для приховування майна, набутого злочинним шляхом, і каналів його реалізації тощо. Після «успішного» вчинення злочину неповнолітні зазвичай вчинюють аналогічні злочини без якихось змін їх способу. Характерними діями неповнолітніх можна вважати факти безглузлого знищення або пошкодження майна на місці злочину, залишення нецензурних написів тощо. Розбій та грабежі, які вчиняються неповнолітніми, часто є зухвалими, цинічними, супроводжуються безглуздою жорстокістю стосовно потерпілих (наприклад, нанесення великої кількості тілесних ушкоджень людині, навіть коли вона не чинить опору нападаючому). Жорстокість і цинічність у діях неповнолітніх може

проявитись у звалтуваннях і вбивствах (наприклад, нанесення десятків ударів ножем у життєво важливі органи людини).

Одним з основних ознак способу вчинення корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є їх груповий характер. Це обумовлено тим, що в суспільстві собі подібних у підлітка створюється відчуття свободи, з'являється можливість проявити себе на очах у друзів, що піднімає його самооцінку. Групові злочини неповнолітніх найбільш небезпечні за своїми наслідками, оскільки у кожного виникає бажання проявити себе, довести самому собі і оточуючим свою силу. При скоєнні грабежів і розбійних нападів групи неповнолітніх, як правило, використовують відкритий підхід до потерпілого з негайною вимогою у них речей і грошей, рідше підхід до потерпілого під певним приводом, після чого відбувається насильницьке вилучення цінностей та речей.

До предмета корисливо-насильницьких злочинів вчинених групами неповнолітніх слід віднести насамперед гроші, а також речі і предмети, що мають вагомий грошовий еквівалент, - золоті прикраси, мобільні телефони, планшети, автотранспорт, побутова техніка, модні предмети одягу, годинники тощо. Разом з тим в силу віку і відсутності зрілого соціального досвіду вони можуть не усвідомлювати цінності окремих предметів - хустряних виробів, модних аксесуарів, творів мистецтва. В той же час їх можуть залучити яскрава біжутерія, іграшки. Нерідко предметом посягання стають продукти харчування, спиртні напої, а також малогабаритні предмети, що можуть бути швидко реалізовані.

До типових слідів можна віднести залишені на місці злочину сліди рук та взуття, які мають невеликий розмір, характерний для підлітків; сліди застосування неякісних знарядь злочину та саморобної зброї, виготовлених за відсутності відповідних навичок; нецензурні написи; недопалки, пляшки з-під спиртного.

Потерпілими від злочинів неповнолітніх нерідко є їх знайомі з числа однолітків або дітей молодшого віку - сусіди по будинку, подвір'ю, однокласники, учні молодших класів. Жертвами вуличних грабежів і розбоїв стають незнайомі люди, однак тут необхідно зазначити закономірні взаємозв'язки між властивостями жертви і особистістю неповнолітнього злочинця - потерпілими, як правило, є найменш захищені категорії громадян, які не можуть чинити опір, тобто самотні перехожі, жінки, літні люди, особи в стані алкогольного сп'яніння.

Обстановка вчинення злочинів неповнолітніми. Місцем вчинення злочинів є приміщення (магазини, квартири, дачі, підвали, під'їзди, вічні клуби тощо), а також вулиці, двори. Як правило, це район, де проживає неповнолітній, або місце, де він з групою підлітків звичайно проводить свій вільний час. Вибір часу вчинення злочинів підлітками також визначається особливостями їх життєвого розпорядку. Дозвілля підлітків в певному віці, навіть за умови їх виховання в неблагополучних сім'ях, знаходиться під контролем дорослих. Тому вони звичайно вчиняють злочини у час, вільний від навчання, роботи, однак у нічний - рідше.

Таким чином, дані про об'єкт злочинного посягання, спосіб вчинення злочину та обстановку його вчинення можуть дозволити висунути обґрунтовану версію про вчинення корисливо-насильницького злочину неповнолітніми.

Підводячи підсумки слід зазначити, що криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми є важливою частиною окремої криміналістичної методики та має не тільки велике теоретичне значення, а й застосовується в практичній діяльності під час досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. - М. : Юрист, 1997. - 480 с.

2. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учеб. пособие] / А. Н. Колесниченко, В. Е Коновалова. - Харьков, 1985. - 92 с.

3. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] : за ред. В. Ю. Шепітька. - 5-те вид. переробл. та допов. - К. : Ін Юре, 2016. - 640 с.

4. Криминалистика: Ученик / Отв. ред. Н. П. Яблоков. - 3-е изд., перераб. и доп. - М. : Юристъ, 2005 . - 781 с.

5. Гора І. Поняття, спосіб вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні / І. Гора // Закон и жизнь. Международный научно-практический правовой журнал. - Кишинев, 2012. - № 9 - с. 35-38.